

Mirette Modarress

Laitonta kauppaa muinaisesineillä – Katsaus *Working with Cultural Objects and Manuscripts* -symposiumiin

Suomessa arkeologisten esineiden laittona kauppa on ollut heikosti tunnettu ilmiö, mutta vähitellen näyttäisi meilläkin avautuvan siitä laajempaa keskustelua. Tiiviimpi integraatio Eurooppaan ja kansainvälisyyden kasvu muuttoliikkeiden myötä sekä internetkaupan ulottuminen kaikkialle kasvattaa oman ja muiden esineellisen kulttuuriperinnön suojelun tarvetta. Asiasta tiedottaminen ja siitä keskustelu ovat erittäin ajankohtaisia.

Kansallismuseossa järjestettiin *Working with Cultural Objects and Manuscripts* -symposiumi 5. –6. kesäkuuta 2017. Pääpuhujina olivat alan tunnetut tutkijat Neil Brodie Britannista, Magnus Olofsson Ruotsista sekä Patty Gerstenblith ja Christopher Rollston Yhdysvalloista. Muut esitelmöijät ja asiantuntijat olivat Helsingin yliopistosta, Kansallismuseosta, Ateneumista ja Saamelaismuseumista ja Ruotsista (Tukholman yliopistosta) ja Norjasta (*Norwegian Institute of Cultural Heritage Research*).¹ Symposiumi oli kaksipäiväinen. Luon tässä lyhyen katsauksen seminaaripuheisiin, poimien joukosta muutamia, joita esittelen hieman tarkemmin. Symposiumin avaussanat ja -esitelmät jäivät minulta kuulematta,² sillä klo 5:29 aamujuna pohjoisesta on vasta puolenpäivän aikoihin Helsingissä.

Ensimmäisen pääpuheenvuoron piti Magnus Olofsson (*Swedish National Heritage Board, Vasa Museum, ICOM*

Nord) otsikolla *Cooperation, ethics and the need for new legislation – Some examples of how Sweden works to prevent cultural heritage crime*. Olofsson nosti heti alussa esille tärkeän asian kulttuuristen esineiden laittonasta kaupasta ja kuljetuksista, nimitäin ennaltaehkäisyä. Pohjoismaissa laittona kauppa on hänen mukaansa vielä suhteellisen suppeaa, mutta juuri se mahdollistaa ennaltaehkäisyä. Kuten Olofsson korosti, asiasta pitää järjestää kampanjointia laajalle yleisölle ja keskustella enemmän. Hän esitti myös hyvän kysymyksen: kuuleeko kukaan?

Muinaisesineiden laittoman tuonnin, myynnin ja viennin kontrolloimiseksi tarvitaan useiden eri virastojen ja kansallisten instituutioiden virkamiesten (esim. museo, tulli, poliisi) ja ylikansallisten järjestöjen kuten Unescon, ICOM'in sekä välittäjien ja antiikkikauppiain yhteistyötä. Yhteistyö ei Olofssonin mukaan ole helppoa, sillä siihen vaikuttavat muun muassa organisaatioiden erilaiset työkalut. Esimerkiksi poliisia olisi koulutettava tunnistamaan antiikki- ja kulttuuriesineistöä ja niiden laitonta kauppaa, sillä tunnistus ei ole helppoa alan ulkopuolisille. Olofsson valotti naapurimaidemme osallisuutta ja ajatuksia kulttuuriesineiden laittomasta kaupasta. Tanskalaiset eivät näe asiaa isona ongelmana, joten kiinnostus on heikkoa. Islannissa kulttuuriperintövirasto on yhden henkilön varassa, mikä vaikeuttaa ak-

tiivista toimintaa. Sen sijaan Norja, Ruotsi ja Suomi tekevät aktiivisesti yhteistyötä tilanteen parantamiseksi. Mallina mahdollisille uusille säädöksille on Saksassa vuonna 2016 voimaantullut tiukentunut kontrolli ja lainsäädäntö.³

Olofssonin puheen jälkeen siirryttiin hieman toisenlaiseen keskusteluun kulttuuriesineistä: palautuksiin. Anni Guttorm Saamelaismuseo Siidasta esitteli museon vastikään saamia kulttuuriesineiden palautuksia. Viime vuosien palautusbuumi saamelaisesineistön osalta on edennyt seuraavasti: vuonna 2015 Vapriikki -museolta 45 esineen palautus (ks. myös Näkkäljärvi 2015), vuonna 2016 palautettiin Hämeenlinnan museosta 25 esinettä ja tänä vuonna Kansallismuseo päätti palauttaa 2500 esinettä Saamenmaahan (ks. myös Aromaa 2017). Viimeinen palautus on erittäin suuri, ja Siida tarvitsee uudet laajemmat tilat esineistön näyttelyyn ja varastointiin. Tiloihin on tehty suunnitelma, ja toiveena on saada valtion avustusta rahoitukseen. Aamupäivän ohjelmaan kuului vielä Susanna Petterssonin (Ateneumin taidemuseo) esitelmä. Hän kertoi varhaisista kuvataidekäsityksistä. Petterssonin mukaan keskiajan Italiassa teoksia ei välttämättä ajateltu taiteena sinänsä; vaan merkitsevää oli niiden esineellisyys. Hän puhui myös nykyisestä kansainvälisestä yhteistyöstä taide-esineiden näyttelytoiminnoissa. Pettersson mainitsi, että esineen laillisuus jää provenanssin (alkuperä/omistus) osalta ulkomaisen yhteistyökumppanin tarkastettavaksi, sillä esineen saavuttua Suomeen sen provenanssia ei enää tarkisteta. Alkuiltapäivän päätti Nida Dandashi Helsingin yliopistosta. Hän kertoi Syyrian Homsin museon kokoelmista ja niiden kokemista tuhoista.

Christopher Rollston (*George Washington University*) aloitti puheellaan iltapäivän jälkimmäisen osion. Hän otti esille muinaisesineiden väärennökset, joita tehdään runsaasti ja myydään kansainvälisillä antiikkimarkkinoilla. Niiden tunnistaminen on usein vaikeaa jopa ammattilaiselle. Erilaiset kemialliset tai muut laboratoriotestitkään eivät aina paljasta

väärennöstä. Tukholman yliopiston tutkijan Damien Hufferin puhe puolestaan käsitteli luukokoelmia ja niiden epäeettistä hyväksikäyttöä. Ihmisten luita ja pääkalloja on kerätty eri puolilta maailmaa museoiden ja tutkimusinstituuttien kokoelmiin (esim. Smithsonian-instituutin kokoelmat käsittävät tuhansia luurankoja). Erityisesti alkuperäiskansojen tai etnisten vähemmistöjen luita kerättiin opetus- ja mittaustarkoituksiin. Huffer kertoi, että luita myös kaupataan muun muassa sosiaalisen median kautta. Joukossa on epämääräisiä luita, joita mainostetaan jonkun tietyn etnisen ryhmän tai kansan autenttisina luina.

Åke Engsheden (Tukholman yliopisto) kertoi Karl Piehlin ostrakon-kokoelmista⁴. Piehl oli hankkinut ostrakoneja Egyptissä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa.⁵ Egyptiläisiä ostrakoneja on levinnyt tuhansia ympäri maailman museoita ja varmaan myös yksityiskokoelmiin.

Ensimmäisen seminaaripäivän päätti Helsingin yliopiston tutkija Sanna Aro-Valjus kertomalla suomalaisten assyriologien tutkimushistoriasta. Toisinaan tutkijat myös keräilivät ja ostivat tutkimiaan esineitä. Aro-Valjus käsitteli samalla tutkijan halua koskettaa esinettä, tarvetta konkreettisesti tuntea vanha esine myös kosketuksen kautta. Kuvastaako se kenties halua saada yhteys menneisyyteen?

Tiistai alkoi lakialan asiantuntijan Patty Gerstenblithin (*DePaul University*) esitelmällä *Looting of Archaeological Sites amid Armed Conflict: Government and Legal Responses*. Hän kertoi laajasti eri puolilta maailmaa tapahtuneista laittomuuksista ja ryöstöistä. Lähi-idän alue oli vahvasti esillä. Alueen sodat ja konfliktit ovat entisestään lisänneet muinaisesineiden ryöstökaivua terroristien huomattua antiikkiesineiden rahallisen arvon. Gerstenblith mainitsi Britannian ja Yhdysvallat suurimpina markkina-alueina laittomille esineille. Hän kertoi myös kansainvälisistä sopimuksista, joilla yritetään estää ja säädellä laittomien esineiden liikkumista ja myyntiä. Hän huomautti, että sopimusten allekirjoittaminen ei vielä itsessään auta, vaan so-

pimus täytyy ratifioida, osoittaa suostumus sopimuksen ehtoihin. Vasta implementaatio tarkoittaa säädöksiä mukaista lain toimeenpanoa. Aamupäivän antiin kuului myös Raila Katajan (Kansallismuseo) esitelmä Suomessa ja Suomen rajojen kautta tapahtuvasta antiikki- ja kulttuuriesineiden liikkumisesta ja kaupasta. Kuuntelijoissa kiinnostusta herätti mahdollinen Venäjän rajan kautta tapahtuva antiikkiesineiden (sala)kuljetus. Josephine Munch Rasmussen (*Norwegian Institute of Cultural Heritage Research*) muistutti puheenvuoronsa alussa, että elämme kapitalistisessa maailmassa ja kulttuuristen esineiden laillisista myyntiä tapahtuu päivittäin erilaisissa huutokaupoissa ympäri maailmaa. Hän puhui Norjan tilanteesta, kertoi keräilijöiden ja välittäjien kommenteista, joita hän oli saanut haastattelujen ja kyselyiden yhteydessä. Keräilijät kuulemma oikeuttivat keräilyään ”moraalisin” perustein, kuten ”ei voi palauttaa esineitä, neidän myytäisiin” tai ”jos nämä salakaivajat eivät olisi kaivaneet niitä, niin eihän niitä olisi löydetty.” Aamupäivän session päätti Kansallismuseon Eero Echantin esitelmä museoetiikasta. Museoiden osa on merkittävä monella tapaa, siitä kuultiin myös seuraavassa iltapäivän ohjelmassa.

Odotin mielenkiinnolla viimeisen pääpuhujan, Neil Brodien (Oxfordin yliopisto) esitelmää. Yksikään kansainväliseen muinaisesinekauppaan perehtynyt ei voi olla tuntematta Brodien tutkimuksia ja kirjoituksia (ks. esim. Brodie 2012). Esitelmän otsikko oli *Unprovenanced Objects in the Twenty-First Century: Policies and Problems*. Brodie kävi läpi useita tutkittuja tapauksia arkeologisten ja taide-esineiden salakuljetuksesta ja laittomasta kaupasta 1970-luvulta lähtien. Monet tunnetut länsimaiset museot (esim. Getty, Metropolitan Museum, Australian National Gallery) olivat sekaantuneet ostoihin. Lisäksi hän otti esille viime vuosien laajentuneen muinaisesineiden internetkaupan⁶: ”low value objects, high volume trade.” Samaan ilmiöön olen törmännyt tutkiessani Iranista lähtöisin olevia Lorestanin pronssiesineitä.

Niiden kauppa alkoi jo 1920-luvulla. Tänä päivänä niitä on laajalti tarjolla verkko-kauppasivustoilla. ”Hienoimpien” ehjien ja harvinaisten esineiden lisäksi myynnissä on runsaasti pieniä halvalla myytäviä yksinkertaisia esineitä tai esineiden osia, joukossa luultavasti väärennöksiä (esim. Modarress 2015). Kuten Brodie esitti, verkko-kauppa on erityisen problemaattista, koska sitä on vaikea valvoa. Kaupan aiheuttama tuho on laajaa, mutta esineiden ”vähäisen” arvon vuoksi ei olla kiinnostuneita käyttämään resursseja asian tutkimiseen. Symposiumin päätti pyöreän pöydän asiantuntijakeskustelu, jossa pääpuhujat vielä kerran esittivät oman näkemyksensä tilanteesta ja vastasivat kuulijoiden kysymyksiin sekä kommentteihin.

Symposiumissa tuli esille monia ajatuksia herättäviä kysymyksiä. Monet kuulemistani asioista olivat jo tuttuja, sillä aihe liittyy oman tutkimukseni piiriin (ks. esim. Modarress 2010; 2015; myös Harjula 2009). Ehkä juuri sen vuoksi koin, että yksi mielenkiintoisimmista oli Olofssonin esitelmä.⁷ Hänen näkökulmansa ei niinkään ollut arkeologinen vaan enemmänkin yhteiskunnallinen. Olofsson toi hyvin esille miten laajalla kentällä kulttuuristen ja arkeologisten esineiden laittomat kuljetukset ja kauppa vaikuttavat.⁸ Samoin sen, miten monta osatekijää ja toimijaa yhteiskunnallisella sekä organisaatiotasolla tarvitaan tekemään yhteistyötä tilanteen korjaamiseksi ja kulttuuriperinnön suojelemiseksi laittomuuksilta.

Myös ajankohtainen metallinetsintä nousi esille keskusteluissa. Meillä Suomessa metallietsintäharrastus on parhaillaan trendikästä, sitä se oli Iso-Britanniassa jo 1970-luvulla (esim. BBC 2015) ja Ruotsissa vuosikymmen pari sitten (esim. Häggström 1999; Lunden 2004). Juuri ilmiön myöhäisen rantautumisen vuoksi meillä olisi vielä tilaisuus mahdollisten laittomuuksien ennaltaehkäisyyn tai ainakin ensiapuun. Esimerkiksi Muinaistutkijassa on viime vuosina keskusteltu tilanteesta (Siltainsuu & Wessman 2014; Moilanen 2015; Häkälä & Sorvali 2017). Artikkeleis-

ta käy ilmi, että kenttäärkeologien ja museonedustajien mielipiteet jossain määrin eroavat toisistaan. Harrastajat ja media puhuvat puolestaan aarteensinnästä, mikä luo tietyn mielikuvan metallinetsinnästä (ks. esim. Kilponen 2017; Koskinen 2014). Ohjaus ja tiedon jakaminen ovat sopivia työkaluja metallinetsinnässä ilmenneiden laittomuuksien ehkäisyyn. Niiden lisäksi tarvittaisiin jonkin asteista seuranta ja kontrollia, sillä muinaisesineet ja -kohteet eivät ole uusiutuva resurssi.

Enemmän osallistujia symposiumiin olisi toivonut. Vaikutti siltä, että kuulija- ja osallistujakunnassa oli aika vähän arkeologeja. Lounastauolla sattumalta tapaamani Kansallismuseossa asioimassa ollut tutkijakollega oli pahoillaan, ettei ollut kuullut symposiumista. Itsekin olin nähnyt ilmoituksen sattumalta. Olisiko tietoa tapahtumasta voinut levittää vielä tehokkaammin? Oli miten oli, toivottavasti alkuun päästyään tutkimus ja keskustelu laajenevat. Kokonaisuudessaan symposiumi oli erittäin mielenkiintoinen ja antoisa.

Bibliografia

Esitelmät

- Aro-Valjus, S. “*The Allure of Touch, the Desire to Possess: Finnish Assyriologists and Cuneiform Tablets*”, Helsingin yliopisto.
- Brodie, N. “*Unprovenanced Objects in the Twenty-First Century: Policies and Problems*” University of Oxford.
- Dandashi, N. “*The Archaeological Museum of Homs and its Collection: Past and Present*”, Helsingin yliopisto.
- Gerstenblith, P. “*Looting of Archaeological Sites amid Armed Conflict: Government and Legal Responses*”, DePaul University.
- Ehanti, E. “*Privileges and Responsibilities: Views on Museum Ethics*”, Kansallismuseo, ICOM Finland.
- Engsheden, Å. “*Bits and Pieces from Monastic Life in Late Antique Egypt: Coptic Ostraca in Museum Gustavianum, Uppsala*”, Stockholm University.
- Guttorm, A. “*Homecoming: Experiences of Sámi Object Repatriations at the Sámi Museum Siida*” Saamelaismuseum Siida.
- Huffer, D. “*Bodies in the Lab, Skulls on the Mantlepiece: Studying Human Remains in Academia, from Online Markets to Teaching Collections*”, Stockholm University.
- Kataja, R. “*The Reality of Exporting Cultural Goods: The Point of Views of the Licensing Authority*”, Museovirasto, Kansallismuseo.
- Munch Rasmussen, J. “*Illicit Trade in Cultural Objects and Manuscripts: Stakeholder Responses*”, Norwegian Institute of Cultural Heritage Research.
- Olofsson, M. “*Cooperation, ethics and the need for new legislation – Some examples of how Sweden works to prevent cultural heritage crime*”, Swedish National Heritage Board; Vasa Museum; ICOM Nord.
- Pettersson, S. “*Acquiring Fine Arts: Trade, Ownership and Provenance*”, Ateneum.
- Rollston, C. “*Flotsam and Jetsam: Salvage Work in a Sea of Forged and Pillaged Inscriptions*”, George Washington University.

Elektroninen aineisto

- Aromaa, J. 2017. Tämä nukke palaa Saamenmaallle – Kansallismuseo siirtää saamelaiskokoelmansa sinne minne se kuuluu. *Yle-uutiset* 5.4.2017. <<https://yle.fi/uutiset/3-9544608>> (Luettu 26.6.2017)
- Koskinen, P. 2014. Aarteenetsintä on kärsivällisten puuhaa – tarina ikivanhasta kolikosta ja 200 pullonkorkista. *Yle-uutiset* 8.7.2014. <<https://yle.fi/uutiset/3-7342612>> (Luettu 3.7.2017)
- Näkkäläjärvi, P. 2015. Sykähdyttävä hetki Inarissa: Saamelaisesineiden kotiinpaluu 100 vuoden jälkeen. *Yle-uutiset* 14.5.2015. <<https://yle.fi/uutiset/3-7993618>> (Luettu 26.6.2017)
- Potts, L. 2015. Digging for treasure: Is 'night-hawking' stealing our past? *BBC news* 21.3.2015. <<http://www.bbc.com/news/uk-england-31848684>> (Luettu 23.6.2017)
- WCOM Symposium 2017 <<http://blogs.helsinki.fi/culturalobjects/symposium-programme/>> (Luettu 23.6.2017)

Tutkimuskirjallisuus

- Brodie, N 2012. Uncovering the antiquities market. R. Skeates, C. McDavid & J. Carman (eds.) *The Oxford Handbook of Public Archaeology*: 230-252. Oxford: Oxford University Press.
- Harjula, R. 2009. Historian varkaat. *Kaleva* 20.9.2009.
- Häggström, L. 1999. Något om metaldetektorns nytta och förtret utifrån erfarenheter inom Vitteneprojektet. *META* 4: 3-11.
- Häkälä, P. & Sorvali, E. 2017. Metallia näkyvisä, ja sitten minä vähän innostuin. *Muinaistutkija* 1: 36-41.
- Kilponen, A. 2017. Aarteita etsimässä. Tasainen murina kertoo hyvästä löytöpaikasta. *Kaleva* 23.5.2017.
- Lunden, S. 2004. The Scholar and the Market. Swedish scholars contributions to the destruction of the world's archaeological Heritage. H. Karlsson (ed.) *Swedish Archaeologists on Ethics*: 197-247. Lindome: Bricoleur Press.
- Modarress, M. 2010. Muinaisesine valokeilas-

sa – Näkökulmia ja asenteita muinaisjään-
nösten arvottamiseen ja kauppaan. *Muinaistutkija* 2: 2-9.

- Modarress-Sadeghi, M. 2015. Kauppaa kulttuuriperinnöllä – näkökulma arkeologisten esineiden arvottamiseen. K. Alenius & V-P. Lehtola (toim.). *Transcultural Encounters*: 95-108. Rovaniemi: Studia Historica Septentrionalia 75.
- Moilanen, U. 2015. Piipparoijat koulunpenkille? Yksi kokemus metallinetsijöiden kursittamisesta. *Muinaistutkija* 2: 2-7.
- Siltainsuu, J. & Wessman, A. 2014. Yhteista pahtumia ja esineiden tunnistusta Espoon kaupunginmuseon metallinilmaisinyhteistyö vuonna 2014. *Muinaistutkija* 3: 34-40.

Loppuviitteet

- 1 Symposiumin ohjelma <http://blogs.helsinki.fi/culturalobjects/symposium-programme/> (Luettu 23.6.2017)
- 2 Maanantaiaamun Elina Anttilan, Suzie Thomasin & Visa Immosen ja Jussi Nuortevan esitykset jäivät kuulematta.
- 3 Saksan tiukentuneesta lainsäädännöstä ks. esim. http://www.congreso.es/docu/docum/ddocum/dosieres/sleg/legislatura_12/spl_3/pdfs/22.pdf (Luettu 3.7.2017)
- 4 Ostrakonit ovat ruukun sirpaleita, joita on käytetty kirjoitus pohjana.
- 5 Ilmeisesti Piehl sekä keräili että osti ostrakoneja. Ks. esim. Victoria Museum's Gustavianum collection in Uppsala University. <http://www.gustavianum.uu.se/gustavianum-historical-collections/egyptology/the-egyptian-collection/a-short-introduction-to-the-victoria-museum-s-collection/> (Luettu 25.6.2017)
- 6 Brodie mainitsi erityisesti, että kauppaa käydään etenkin konfliktialueiden kuten Syyrian ja Irakin alueen esineillä samoin myös Kaakkois-Aasian.
- 7 Olofsson mainitsi kampanjan verkkosivut, joita en jostain syystä löytänyt, mutta ks. aiheesta Världskulturmuseerna podcast osoitteesta: <http://www.varldskulturmuseerna.se/en/research-collections/illicit>

trafficking-of-cultural-property/podcast/
(Luettu 25.6.2017)

- 8 Vaikutukset arkeologisiin kohteisiin, niiden tuho ja sen seuraukset, ovat olleet oman pohdinnan keskiössä. Olofsson puhui puolestaan siitä, miten yhteiskunnallisella ja organisaatiotasolla toimitaan, miten suhtaudutaan ilmiöön, kenen kanssa tehdään yhteistyötä ja mitä kaikkea siinä pitää huomioida.

FM Mirette Modarress on arkeologian jatko-opiskelija Oulun yliopistossa. Muinaisesinekauppa on yksi kirjoittajan tutkimusintresseistä.
mirette.modarress[at]student oulu.fi